

Aezkoako Geronimo Almirantearenaren dotrina argitaragabea

JOSE M. SATRUSTEGI
(EUSKALTZAINDLA)

Abstract

The text of this unfinished catechism published here for the first time was written by the priest Gerónimo Almiranterena. His signature appears on the certificates of the parish register from Aribé (1818-52). The text is dialectally interesting since it is written in a variety unrelated to that of the Astete versions, which were done —among the best known— by Minondo and Loperena.

Zabaldu berria da ASJUren azken aleetako batean, beste bi euskalkitako testurekin batera Garraldako Pedro Jose Minondo maisuak idatzitako dotrina berriro plaza-ratzen duen lana.¹ Jabier Loperena bertako apaizak egindako dotrina bazen ordurako Aezkoan eta biak sartu zituen Bonapartek bere bilduman.² Orain argitaratzen den eskuizkribua Geronimo Almirantearena Aribeko apaizak izenpetzen du eta inoiz argitaratu gabea da. Añamendi hegoaldeko napar euskalki honetan Asteteren testuari buruz ezagutzen den hirugarren lekukoa da beraz hizkuntza ikerleen aberasgarri.

Testu hau Zangozako Jabier Beunza adiskidearen eskuetan dago eta eskertzen diogu izandako harrera. Larruzko azalez jositako liburuska batean dago, gaztelerazko beste gai batzuen artean, hogeita zazpi orrialdeko euskal idazkia. Hamahiru orritan dator dotrina amaigabe honen atala, Joakin santuaren izenean idatzitako bi sermoi ematen direlarik beste hamalauetan. Orri hauen luze-zabalera 195 x 140 mm. da.

Egilearen izena bildumaren lehen orrian emana da honako hitz hauekin: "Soy de Dn. Geronimo Almirantearena". Adierazpenaren grafia euskal testuena bera da.

Aribeko eliz-artxiboan bada apaiz honen lekukotasunik. Eskuizkribuan ez da

(1) Iñaki Camino - Ricardo Gomez. "Bonaparteren argitaratzeko irizpidez: Aezkoa, Zaraitzu eta Erronkariko dotrinak (I)" ASJU XXVI-2, 1992, 453. or.

Hiru dotrina hauek Bonapartek argitaratu zituen 1869an gaztelerazko testuarekin parekatuz, eta J.A. Arana Martijak prestatutik Euskaltzaindiak birtargitaratu ditu. Ikus: Louis Lucien Bonaparte *Opera Omnia Vasconice*, III, 1991, 255- 330 or.

(2) J. Loperenaren dotrina Minondok berea egin aurretik idatzia da. 90 orrialde ditu, 195 x 145 mm., eta *Garralda* 38. sinaduraz agertzen da Nafarroako Artxibo Orokorrean. Echeniqueren eskuizkribuz idatzita, hau dio lehen orrian: "Por D. Javier Loperena de Garralda. Corrigés, *-tugunean* pour *ditugunean*, pour avoir rencontré ailleurs dans ce catchisme *tugunean*. *-cheiquicean* au lieu de *sseiquicean*. *-etchetit* au lieu de *echetic*. *-chatean* au lieu de *ssatean*."

Bonaparteren eskuizkribuen katalogoan 132. zenbakia darama eta 2C9. mikrofilmean jasorik dago. J.A. Arana Martijak bidalitako fotokopiaz baliatu gara lan honetan.

esaten noiz idatzi zen Aribeko dotrina eta nolabaiteko hurbilketa bakarrik egin daiteke oraingoz. Adibidez, 1813an jaio zen Bonaparte hizkuntzalaria, eta 1815ean Pedro Jose Minondo maisu garraldarra, laster Aribeko parrokian agertzen delarik apaiz 1818an Geronimo Almirantearena.

Argitarapenari bagagozkio, printzearen aginduz egindako itzulpen hirukoitza —Aezkoa, Zaraitzu eta Erronkarikoa alegia— 1869an agertu zen Londresen, aurrez desagertua zelarik Aribeko eliz-liburuetatik, 1852an, hango dotrina egiten ari zen gizonaren izena. Nola nahi ere, itxura guzien arabera hau izango litzateke Aezkoako hiru dotrina hauetaz zaharrena.³

Izkribuaren jabea den Jabier Beunzak dio aitarengandik duela liburua. Aetza zen bera eta herriz herri ibili ohi zen ogibidez Aezkoa eta Zaraitzu bailaratan. Hori dela-eta, liburu zahar eta izkribu asko jaso omen zuen joan-etorri haietan.

Esan bezala, dotrinaren atal amaigabea da. Asteteren testua bigarren partean mozten da, honako hitz hauekin: *P. Norc erranzue Salve?* *R. Elizamac* (sic) *Sanduaac ceinec baitauca Errecivituric P. Certaco?* Bonaparteren argitalpenetako zutabeak adibidetzat harturik testu guztiaren erdia da Almirantearenak itzulitakoa.

Atalez-atal, gaien banaketa Bonapartek dakarrena da, sarrerako bertsuak ezik. *Doctrina Christiana* dio izenburuak. Otoitzen zerrendarekin hasten da, era honetan: *Aitagurea, Agur Maria, Credo, Salve, Jangoicoaren leguezco mandamentuac eta Articulo fedescoac* (3 orrialde). Orrialde bakoitzeko testua bi zutabetan banatzen du. Sei zutabetan sartzen dira, beraz, aipatutako otoitzak.

Doctrina Christiana. Declaracioa. Sarreraren azpiatal honek ez ditu bi orrialde osatzen: hiru zutabe eta laugarrenaren bost lerro alegia.

Doctrina Christianaren (sic) *particioa.* Bi orrialdetan banaturik egon arren, zutabe batean sar liteke.

Doctrina Christianaren lemeico partea, baita Credoaren ginestea. Bost orrialde dira ia osorik. Hamar zutabe, hasieran zortzi lerro gutxi, eta amaieran beste horrenbeste kenduz.

Doctrina Christianaren bigarren parteain esplicacioa. Aitagurea eta Agur Mariaren azalpena eginik, *Salverekin* mozten da testua.

Kristauaren eguneroko otoitzak beste testuek ez bezalako barasuna izan ohi dute herriaren ahoan. Alde horretatik Minondo eta Loperenaren testuak, huskeria batzuk ezik, berdinak dira. Almirantearenak dakartzan otoitzetan bada halere berezitasun nabarmenik. Egile bakoitzari bere abizenaren lehen letra adierazgarri emanez, hona hemen zenbait adibide:

A- "barcadadazquiguzu gure zorra(c)
ala nola barcazen bayditugu
zorguituztenac

L- varca dauzquiguzu guri gauren zorrac
ala nola guc varcacen baytaiztegu
gu zor guituzteney

(3) *Le petit catéchisme espagnol du P. Astete traduit en trois dialectes basques.* Londres, 1869. Ikus, Louis Lucien Bonaparte, *Opera omnia Vasconice*, Euskaltzaindia 1991, III. liburukia, 257. or.

M- *barca dauzquiguzu guri gauren zorrac
ála nola guc barcatcen baitiztegu
gu zor guituztenei (ASJU)*

M- *barca dazquiguzu gure zorrac,
gala nola guc barcatcen beitztegu
gu zor guituztenei (Bonaparte)*

Ave Marian beste aldaketa bat azpimarra daiteke A-k ez duela beste bien iturria jarraitzen ikusteko:⁴

A- *Jauna dago zurequin
bedeicatua zara Emazte gucien artean*

L- *Jaunada zurequi,
vedeicatua cira emaztequi gucien artean*

M- *Jauna da zurequi,
bedeicatua cira zu maztequi gucien artean (ASJU)*

M- *Jauna da zurequi,
bedeicatua cira emaztequi gucien artean (Bon.)*

Cretoa adierazgarriagoa da gaiaren zailtasuna kontutan harturik, eta Aribeko testuaren desberdintasuna oso jakingarria gertatzen da. Lehenbiziko lerroak har daitezke adibidetzar:⁵

A- *Nic ginestendut Jangoicoa baitan
Aita guzis Podrosoa
zeruaren eta lurraren Creazaleábaitan.
Eta arren seme bacarra
Jesuchristo gure Jauna baitan.*

L- *Credo ginestacendut
Jangoico Aita gucis poderosoaren,
ceruaren eta lurraren creazaleábaitan,
eta Jesu Cristo aren Seme vacar
gure Jauna vaitan.*

M- *Jinestacen dut
Jangoico Aita, gucis poderosoaren,
ceruaren eta lurraren criezalea baitan,
eta Jesucristo aren seme vacar
gure Jauna baitan (ASJU)*

M- *Ginestatzaut
Jangoico Aita gucis poderoso,
eta Jesucristo aren seme bacar
gure Jaunein beitan (Bon.)*

(4) José M. Satrustegui. "El Avemaria y la Salve en un documento vasco del s. XVI", *FLV* 57, 1991, pp. 107-129.

(5) José M. Satrustegui. "El Credo en versión vasca del s. XVI", *FLV* 56, 1990, p. 208.

Eta luzatu gabe, esandakoarekin ikusten da Aribeko testuak baduela interesik Aezkoako mintzairaren ikerleentzat, besterik ez bada, orain arte ezagutzen ziren dotrinetatik aldentzen delako konparaketa egiteko gaia eskainiz.

Izkribuaren lehen argitarapena denez, dagoen-dagoenean egin da traskribapena hitz lotuak ere banatu gabe. Ortografiari dagokionez, perpausen amaierako puntuak gehitu dira falta ziren tokian. Hitza osatzeko letraren bat sartu denean parentesi artean ezarri da irakurleak erraz ikusteko moduan eta, alderantziz, gure ustez, itxuraren kontrako den letraren bat azaltzen bada kurtsibaz doa. Garrantzi gehiagoko berezitasunak oinoharretan emango dira.

Izkribuaren egileak baditu zalantza nabarmenak zenbait puntutan. Letren idazkeran, adibidez, *c/z*, *ducu/duzu*, erabiltzen du.

Aditzaren iragana azken *-n* gabe agertzen da gehienetan, *ilze eta orzizute* bezala, baina badira bestelakoak ere. Credoan bertan *iganzen zeruetara* esaten da. *Erran zue eta erran zuen*.

Mailegu hitzen alorrean ere era desberdinean eman ohi da, batzuetan, hitz bera: *erremitu, redimitu, redimeceagatic*.

Doctrina Christiana

Aitagurea Zerutan zaudena Santificavedi zure izena, etorrivedi guregana zure erreinua eguimbedi zure vorondatea ceruan bezala lurrean ere. Emandazaguzu egunorosco oguia eta *barcadadazquiguzu*¹ gure zorra(c) ala nola barcazen bayditugu Zorguituztenac eta ezguizazula euci tentacioan erorzera baicic ere libragaizazu gaizeitic. Amen Jesus.

Jangoicoac salvaczala Maria gracias betea, Jauna dago zurequin bedeciatua zara Emazte gucien artean, eta bedeciatua da zure sabeleco Fructua. Amen Jesus.

Santamaria Jangoicoaren ama otoy eguinazu gu becatariengatic orai eta gure erioceco ordun. Amen.

Credo. Nic ginestendut Jangoicoa baitan Aita guziz Podrosoa, zeruaren eta lurra-
ren Creazaleábaitan. Eta arren seme bacarra Jesuchristo gure Jauna baitan, zein concebituric izan baizen Espiritu Sanduaren obras. Jayozen virgina Maria baitaic; Padecitucitue Poncio Pilatoain azpian. Crucificatuzute, ilze eta orzizute. Jausice Ynfenuetara, erresucitatuze irurgarren egunean ilen arteric igan zen Zeruetara eta jarria² dago Aita Eternuaren guziz poderosoaren escuyetaco aldean, nondic ere etorricco baita vicien eta ilen juzgacera. Nic ginestendut espiritu sanduan baitan, Eliza Ama Sanduan Catolicoan, Sanduen comunionean, Becatuen barcacionea(n), vizeice seculacoan, Araguaiaren Errecsurreccionean Amen.

Salve. Jangoicoac Salvazaizala Erreguina Misericordiaren Ama, vizeicea, dulcetasuna, eta gure esperanza. Jangoicoac Salvazaizala, zure gana gaude deiez Evaren seme desterratuguec. Zuregana deies gaude, deies, hayes,³ ayes, oyes, eta negarres, negarresco valle gontan. Ea vada, gure Abogada itzuli itzazu guregana zure begui miseri-

(1) *barca dazquiguzu*
eta *hayes* hitz biak.

(2) *jarria* lehen idazkeran. *-c* lertogainean: *jarric*

(3) Lerro artean sartu dira *deies*

cordiasco goic, eta desterro gontaric atraondoan eracusdezagucu Jesus, zure sabeleco fructu benedicatua. O clementisima; O piadosa; O misericordiosa; O dulce virgina Maria; otoy eguinzazu gugatic Jangoicoaren Ama Sanda merecidezagun alcanzatea Jesu christoren ganic promesac. Amen.

Jangoicoaren Leguezo Mandamentuac dira amar: Lemico irurac perteni(c)icen⁴ dira Jangoicoaren honrrari, eta berce Zazpiac proximoare(n) proechuari:

Lemicicoa, da Jangoicoain onestea gauza gucien gainetic.

Bigarrena, Juramentu⁵ falsuric ez eguitea.

Yrugarrena, Jei Eguna santificacea.

Laugarrena, aitac eta amac honrracea.

Borzgarrena, iñor ez ilzea.

Seigarrena, Luxuriasco becaturic ez eguitea.

Zazpigarrena, ez ebastea.

Zorcigarrena, ez falso testimoniaic goiticea, eta ez guezurric erratea.

Bederacigarrena, proximoaren emazteareic (sic) ez deseatea.

Amargarrena, berzeren gauzaric ez deseacea.

Amar mandamentuguec enzerrazen dira bidatra: Zervizacea eta honestea Jangoicoa gauza gucien gainetiq, eta proximo laguna gauren burua bezala.

Articulo Fedescoac dira Ama laur. Lemico Zazpiac pertencecen⁶ dira Divinidadeari, eta berce zazpia(c) gur⁷ Jaun eta Jangoicoari Jesuchristo guizon eguiascoaren humanidade sanduari.

Divinidadeari perteneccen direna zazpia(c)⁸ dire guebec:

Lemicicoa, guinestea Jangoico bat gucis poderosoa baitan.

Bigarrena, guinestea dela Aita.

Yrugarrena, guinestea dela Semea.

Laugarrena, guinestea dela Espiritu Sandua.

Borzgarrena, ginestea dela Creazalea.

Seigarrena, ginestea dela Salvazalea.

Zazpigarrena, ginestea dela glorificazalea.

Humanidade⁹ Sanduari perteneccen zaizquionari dira guebec:

Lemicicoa, ginestea JesuChristo gure Jauna Gizon bezala concebitua izanzela Espiritu Sanduaren obras.

Bigarrena, ginestea Jayozela Sanda Maria Virgina baitaica virgina celaic erdi baino lenago erdicea(n), eta erdiasgeros.¹⁰

Yrugarrena, ginestea errecibitu zuela eriozea, eta pasioa gu becatarien salvaceagatic.

Laugarrena, ginestea Sausicela Ynfernuetra, eta atracituen gan advenimentu Sanduaren echideten zauden arima justoaic.

Borzgarrena, ginestea erresucitatucla ilen artetic irurgarren egunean.

(4) *perten icendira.* Gainmarraz izkutatu da bi zati horiek lotzen zituen zerbait eta lerro gainean bigarren -i- bat ipini da. (5) *jurementuric falsuric,* zioen. Gero *juramentu* (6) *pertencendira.* Gero lerro artean sartu da -ce bigarrena. (7) *gure* (8) *diren zazpiac* (9) *Humanidadeari Sanduari,* zioen zuzendu aurretik. (10) *erdisgeros* zioen eta -a- sartu da gero lerro artean.

Seigarrena, ginestea iganzela zeruetra, eta dagola jarriric Jangoico Aita guziz podrosoaren escuieta aldean.

Zazpigarrena, ginestea etorricodela vicien eta ilen Juzgazera, auda onai ematera gloria zeren aren Mandamentuac Sanduac guardatucituzten eta gaistoay seculo

(e)nac, zeren ezituzten guardatu. Amen Jesus.

Doctrina Christiana. Declaracioa

P. Christio cira? R. Baja(u)na Jangoicoaren gracias.

P. Christioain izengori norenganic izancindue? R. Christio gure Jaunaganic.

P. Cer erraneidu Christioa? R. Christioen guizona.

P. Cer aicenduzu Christioaren gizonagatic? R. Christioaren fedea dauquena guizona, cein profesatu¹¹ baizuen bataiacean eta dagona exercitaturic aren cervizu Sanduan¹² empleazera.

P. Ceinda Christioare(n) señalea? R. Guruce Sandua.

P. Zerengatic? R. Cerengatic den christo crucificuatuaren (sic) figura, non ere erremitu baiguinduzce.¹³

P. Zembat maneratra da Christioaren señalea? R. Bidatra.

P. Zeindira? R. Ceinacea eta Santiguacea.

P. Cer gauza da ceinacea? R. Escuyeco escuco eriveazas irur guruceren eguitea, Lemicoa copetan, bigarrena agoan, eta irurgarrena bularretan, iz egitendugularic Jangoico gure Jaunarequin.

P. Ecus dezagun nola? R. Guruze sanduaren señaleagatic, gure esaietatic libragiazazu gure Jaun eta Jangoicoa.

P. Zergatic zeinacen cira copetan? R. Jangoicoac libragaizala pensamendu gais-toetatic.

P. Zergatic aguan? R. Jangoicoac libragaizan iz gaistoetatic.

P. Zerengatic bularetan? R. Jangoicoac libra gai(zan)¹⁴ obra eta deseo gaistoetatic.

P. Cer gauza da santiguacea? R. Escuieco escuas bi eries gurucebaten eguitea; copetatic bularetereño, ezquerreco soynetic escuyecoreino invocacen dugulaigric¹⁵ trinitate Santisimoari.

P. Ecusdezagun nola?¹⁶ R. Aitaren izenean, eta semearen eta Espiritu Sanduarenean, Amen.

P. Noiz eguin bearduzu Senale gau?¹⁷ R. Cenbeit obra on astenduguleic edo aurquizen guirelaric cembeit necesidadetan, tentacio, edo peligroetan, principalqui guazetic jaiquizean, echetic atrazean, elizan sarcean, jatean edo edatean.

P. Zerengatic einberce aldis? R. Cerengatic dembora, eta lecugucietan gure esaiac perseguicen baigt.¹⁸

P. Cein dira esaigoiec? R. Mundua, Demonioa eta araguaia.

(11) *cein profesatu zuen*, lehen idazkeran. *Zuen* ezabatu egin da gero. (12) *cervizaceo* iduri du zegoela lehenik. *Cervizu* ipini du gero -u ezarriz batutako zatiaren gainean. *Sanduare* zegoen eta *sanduan* aldatu du. (13) *erremitu baiguinduzue*, zioen. *baiguinduzce*, gero. (14) *gai*. Ezabatu egin da izkribuan jarraipena. (15) *dugularic/dugulaic* elkarrekin nahastu dira. (16) *nola* (17) *gori* zegoen eta ezabatu egin da. (18) *baigt*, dio; *baigituzte* izango da.

P. Errazazu bada, guruceac badu vertu(teri)c¹⁹ esaigoien contra? R. Bai²⁰ jauna.

P. Nondic du guruceac virtutegori? R. Cerengatic Jesuchristoc gareitu baicituen gurucean esei²¹ gueb(e)c bere erioceas.

P. Gurucea adorazenduzunean cer erraten duzu? R. Adoracen eta benedicacen citut Jesu Christo ene Jauna cerengatic zure guruce sanduas redimitu baicinduen mundu gucia.

Doctrina Cristionaren Particioa

P. Cembat gauza jaquin barditu Christioa(c)²² uso arracioscoa izatera elduas gueros? R. Laur Jauna.

P. C(e)in dira? R. Lembicicoa jaquitea cer bear dugun ginesi; Bigarrena jaquitea nola beardugun oraci(o)a ein; Yrurgarrena jaquitea nola beardugun obratu, eta Lau-garrena jaquitea cer beardugun erecivitu.

P. Nola jaquinenducu ser bear duen ginesi? R. Jaquiteaquin²³ Credo edo Articulo fedescoac.

P. Nola jaquinendu nola bear duen oracio eguin? R. Daquizqieleic aitagurea, ave maria eta berce Elizaco oracioa(c).

P. Nola jaquinendu nola bear duen obratu? R. Daquizquiellaric Jangoicoaren Mandamentuac, Elizaco borzac, eta obra Misericordiascoac.

P. Nola jaquinendu cer bearduen errecivitu? R. Daquizquiellaric Elizaco zazpi sacramentuac.

Doctrina Christianaren lemicico partea, baita Credoaren ginestea

P. Norc erranc(u)e credo? R. Apostolo Sanduec.

P. Zertaco? R. Guri fede sanduaren eracusteco.

P. Eta zuc cetaco erratenduzu? R. Christioec dugun fedearen eracusteco.

P. Zergauza da fedea? R. Ecusten eztugunain ginesteco.

P. Ecusicinduen zuc christo jayozen? R. Ez Jauna.

P. Ylcen edo Ceruetra igaten? R. Ez Jauna.

P. Ginestacen ducu? R. Baiy Jauna.

P. Zerengatic ginesten duzu bada? R. Cerengatic Jangoicoac gala rebelatu baitu, eta Elizamac sanduac²⁴ guri gala eracusten.

P. Zer gauzadira Christo²⁵ bezala ginestentuzunac? R. Eliza ama Sandu Erromacoac ginestendituenac, eta eracusi.²⁶

P. Zer gauza dira zuc eta Erromaco elizac ginesten idiuquicen tuena(c)²⁷ R. Articulo fedescoac principalqui credoan dauden bezala.

P. Zer gauza dira articulo fedescoac? R. Fedein misterio principal(e)nac.

P. Certaco dira articulo fedescoac? R. Noticia emateco trinidad e santisimoarena eta gure redentore Jesu Christoarena.

P. Cer gauzada Jangoicoa? R. Da gauzabat erran eta pensatu eztaiquena: gain

(19) *virtu*. Ezabaturik dago jarraipena. *Virtuteri*? (20) *bai* hitza desagertu da. (21) *goic* zegoen eta kendu egin du egileak (22) *bearditu Christioac* (23) *jaquiearequin* (24) *elizama sanduac* (25) *Cbristio bezala* (26) *eracusi* (27) *idiquicen tuenac*. Ez dago argi.

excelentea eta admirablea Jaun bat infinitoqui podrosoa, Savioa, justua, principioa eta²⁸ gauza gucien fina?

P. Norda Jangoicoa? R. Da trinidad Santisima.

P. Eta trinidad Santisima norda? R. Da Jangoico bera, Aita eta Semea, eta Espiritu Sandua irur persona Errealqui distintoac, eta Jangoicobat bera bacarric eguiascoa.

P. Aita Jangoicoa da? R. Bay Jauna.

P. Eta Semea Jangoico da? R. Bay Jauna.

P. Eta Espiritu Sandua? R. Bay Jauna.

P. Yrur Jangoico dira? R. Ez Jauna irur persona errealqui distintoac, eta Jangoico bat bera bacarric eguiascoa.

P. Nola emaindazazu entendacera misterio andigau? R. Gizonain arimas ceinec ere baititu irur potencia errealqui distintoac, baitira memoria, entendamentu eta borondatea; alayquere ezbaita arimabat baicic.

P. Aita da Semea? R. Ez Jauna.

P. Espiritu Sandua da Aita edo Seme? R. Ez Jauna.

P. Zerengatic bada? R. Cerengatic diren Personac errealqui distintoac eta Jangoicobat bera bacarric eguiascoa, ala nola guizonain ariman potenciatic, memoria ezpeita entendamentua eta borondatea ezta entendimentua ezta ere memoria.

P. Nola da Jangoicoa gucis poderosa? R. Cerengatic bacarric bere nay izateas berkeric niorbague eguiten duen nayduen gucia.

P. Nolada Creazale? R. Zerengatic ezdeusetaric²⁹ eguin baicituen gauza guciac.

P. Nola da Salvazale? R. Cerengatic ematen dagun gracia eta barcazen baitauzquigu becatuac.

P. Nola da Jangoicoa Glorificazale? R. Cerengatic ematenduen gloria aren gracia Sanduan perseveracen³⁰

P. Jangoicoa(c) badu gorpuzaren figuraric guc bezala. R. Jangoico bera(c) ez Jauna cerengatic den espiritu p(u)rua bafia bay Gizon den bezala.

P. Trinidad sanduco irur personataric, cein eguince guizon? R. Bigarrena Jauna, baita Semea.

P. Aita eguince guizon? R. Ez Jauna.

P. Eta Espiritu Sandua? R. Ez Jauna.

P. Cein eguince bada? R. Semea, bigarren persona bacarra Jauna, zein guizon eguinic deicen baita Jesuchristo.

P. Nor da Jesuchristo? R. Da Jangoicoaren Seme vicia guizon eguincena, gure redimeceagatic, eta Salvazeagatic.

P. Cer erraneidu Jesus? R. Salvazalea.

P. Zetaric salvatu guinduzcue?³¹ R. Gueuren becatuetaric eta demonien esclavututic.

P. Cer erraneidu Christioa? R. Ungitua.

P. Zertaric izance ungitua? R. Espiritu Sanduaren gracias eta dones.

(28) *finic* hitza marraz ezabatu da. (29) *eguiten du* zegoen lehenik. (30) *perseveracen* aditzaren atzetik lerro gainean -ri dekli- nabidearen atzizkia dator; *duenari* izango ote zen? (31) lerro gainean ezarria da -c letra.

P. Crhisto gure Jauna nola izan ce concebitua, eta Jayocen ama Virgina baitaric?³² R. Jangoicoac eguiten zuelaric obra milagrosco bat.

P. Noren obras izancen concebitua ama Virginaren entrañetan Jesu Christo gure Jauna? R. Espiritu Sanduaren obras.

P. Nola izancen obragura? R. Espiritu Sandu³³ Jaunac artu zuen ama Virginain entrañataric odol chortabat; odol gartaric formatuzuen corpuz bat, eta guero creatuzuen arima bat ez dausetaric; corpuza eta arima gura unituric, artucituen trinidado Sanduac, Bigarren persona divinoac gueldicen zelaric, ordudanic Jangoico eta guizon eguinic.

P. Eta cer, obragau Espiritu Sanduac bezala ezuten eguin aitac eta semeac ere? R. Bay Jauna.

P. Nola erratenduzu bada espiritu Sanduaren obras? R. Zerengatic obra gura izancen amoriosco obra eta amorioa atribuicen zayo Espiritu Sanduari; ala nola poderioa aitari, eta Semeari saviduria.

P. Zembat naturaleza dira Jesuchriston baitan? R. Bida Jauna: Divinoa eta humanoa; Divinoa Jaungoico bezala eta humanoa Gizon vezala.

P. Cembat entendamentu? R. Bida Jauna.

P. Cembat vorondate? R. Bida Jauna: Divinoa eta humanoa.

P. Cembat memoria ditu Jesuchristoc? R. Bata eta gura guizon bezala.

P. Cerengatic eztu memoriaric Jangoico bezala? R. Cerengatic gauza guciac baidauzqui presente.

P. Cembat Persona dira Christo baitan?

B. Bat Jauna, eta gura Jangoico bezala.

P. Christoc badu aitaric edo amaric? R. Jaungoico bezala badu aita baita Aita Eternoa, trinidadeco sanduco lemecico persona, eta estu amic;³⁴ bay Gizon bezala badu ama, baita Maria Santissima eta eztu aitaric.

P. Jesu Christo Jaungoico bezala edo guizon bezala izance lenago? R. Jaungoico becala Jauna.

P. Cerengatic Jangoico bezala erratenda izancela lenago (?). R. Cerengatic Jaungoico bezala ezpeitu principioric; bana bay guizon bezala.

P. Nondago Christo? R. Jangoico bezala lecu gucietan eta guizon bezala ceruan eta aldareco Sacramentu sanduan.

P. Christoren Ama baita Maria Santissima beti izancen virgen? R. Bay Jauna, erdibaño len, erdicean eta erdiasgeros beti izancen virgen.

P. Jesu Christo gure Jauna(c) cerengatic nai izanzuen il gurucean? R. Gu becatarien redimiceagatic eta Salvaceagatic.

P. Zerengatic erratenducie Jesu Christo guere Jauna ilasgeros sausicela Ynfernura? R. Ez condenatuen lecura baizican Limbura, non eta baizauden Justoa(c).

P. Nola saucise?³⁵ R. Arima Jesu Christorena unituric Jangoicotasunarequin.

P. Eta corpuza nola geldituce? R. Unituric Jangoicotasuna³⁶ berarequin.

(32) *Virginaganic* zioen. -*ganic* ezabatu eta *baitaric* dio gero. (33) *Espiritu Sanduac jaunac*, lehen idazkeran. Zuzenduric *Sandü jaunac* (34) *Amaric* izan zitekeen zuzendu aurretik zegoen forma. (35) *saucice*. (36) *Jangoicotasunari* zioen lehenik.

P. Nola erresucitatu cen irurgarren egunean? R. Yzulcen celaric unicera aren corpuza eta arima ez berriz ilzecotan.

P. Nola Ygancen Ceruetra? R. Bere virtute propios.

P. Cerda Egotea jarriric aita Eternoaren escuyeco aldean? R. Yzatea Jangoico bezala, aitag bezanbat gloria, eta guizon bezala niorquere baño gueiago.

P. Noiz etorricoda ilen eta vicien guzga(c)era? R. Mundua acabacendenean edo munduain finean.

P. Orduan Ylguciec beardute erresucitatu? R. Bay Jauna, lenago izancituzten corpucequin eta animequin.

P. Cer entendacenducu erratenducielaric: Sinestendut Sanduen Cumunionean? R. Christio fiel guciiec dutela parte bercceren ontasun espiritualetan, corpuz baten mimbroac bezala, baita Eliza.

P. Zerda Eliza? R. Da Christio fiel gucienc congregacioa ceinen buru baita Aita Sandua.

P. Norda Aita Sandua? R. Sumo Pontifice Erromacoa, Christoren vicarioa lurrean, ceini gucioc baigaude obligaturic obedicerica.

P. Credo, eta articulo fedescoac landa, guinesten duzu berce gaucaric? R. Bay Jauna, Escritura Sagratuan daudenac eta Jaungoicoac Elizari errevelatu dituen guciac.

P. Zer gauca dira goiec? R. Jauna niri ezdaztazula galdain cerengatic, nizan ignorantea Elizama Sanduac baitu Doctoreac, baitaquite errespondazen.

Doctrina Christianaren bigarren parteain Explicacioa

P. Norc erranzue aitagurea? R. Jesu Christoc bere agos edo agotic.

P. Certaco? R. Guri oracio eguiten eracusteco.

P. Cerda oracio eguitea? R. Da arima Jaungoicoari goitzea eta mercede escacea.

P. Aita gurea erraten duzularic norequin iz eguitenduzu? R. Jangoico gure Jau-narequi.

P. Nondago Jaungoicoa? R. Lecugucietan especialqui ceruan eta aldareco Sacramento Santisimuan.

P. Mundugau creatuzuen baño leno noncego Jaungoicoa? R. Bere baitan Jauna.

P. Jangoicoa urean dago? R. Bay Jauna.

P. Eta ezta Ytocen? R. Ez Jauna.

P. Eta Suan dago? R. Bay Jauna.

P. Eta ezta errecen? R. Ez Jauna.

P. Cerengatic bada? R. Cerengatic den espiritu purisimoa eta ez baitu corpuic.

P. Nola emanendazazu entendacera gauzagau? R. Ala nola iduzquia eta ilarguia egoten baitira urean eta suan eta ezpaitira itocen eta errecen.

P. Cembat maneratan dago Jangoicoa lecu gucietan? R. Yrur guisatra baitira Esencias, Presencias eta Potencias.

P. Nola dago Jangoicoa gauzeta(n) esencias? R. Yzateain ematen eta g(a)uzen conservacen.

P. Eta Presencias? R. Cerengatic gauza guciac baidauzqui presente, pensamendu ocultuenac ere.

P. Eta potencias? R. Cerengatic baidizaque gauza guciac.

P. Zeinda oracioetan den obena? R. Aita guria.

P. Zerengatic? R. Cerengatic Apostoloec escatu baizute eta Jesu Christoc erran baizue bere agotic.

P. Cerengatic gueyago? R. Cerengatic baiditu Zazpi peticio caridadean³⁷ gucian fundaturic.

P. Zeinda lemicicoa? R. Lemicicoa da santificabedi zure icena.

P. Zer erraten duzu peticio gortan? R. Jangoicoaren izena izandadiela ezoudua eta onrratua munduguan(ian).

P. Cein da bigarrena? R. Etorribedi guregana zure erreinua.

P. Zer escazzen³⁸ duzu peticio gortan? R. Jangoicoa(c) erreinadezala gure arime-tan lurr(e)an gracias eta gero zeruan glorias.

P. Zeinda irurgarena? R. Eguinbedi zure borondatea zeruan bezala lurrean ere.

P. Cer escacen duzu peticio gortan? R. Eguindezagula Jangoicoaren borondatea lurrean gaudenec bienabenturatuac ceruan eguiten dutena bezala.

P. Ceinda Laugarrena? R. Emandazaugucu egun gueruen³⁹ Egunorosco oguia.

P. Cer escacenducu peticio gortan? R. Emandazagula Jangoicoac corpuzaindaco mantenimentuac comeni zaiona, eta aramendaco⁴⁰ graciaren mantenimentuac Espirituala eta Sacramentuac.

P. Ceinda Borzgarrena? R. Barcadazquigucu gueruen zorrac, alanola guc barcacen baiditugu gu zorguituztenei.

P. Zer escacen ducu peticio gortan? R. Barcadezquigula Jangoicoa(c) gure beca-tuac guc barcazen ditugun bezala agraviatu guituztenei eta gaicqui eguindagutenei.

P. Cein da Seigarrena? R. Ezguizazula euci tentacioan erorzera.

P. Cer escacenduzu peticio gortan? R. Ezguizala euci Jangoicoa gure Jaunac errorcear, eta consenticera pensamendu eta tentacio gaistoetan.

P. Ceinda Zazpigarrena? R. Libraguizazu gaiz gucietaic. R. Cer escacenduzu peticio gortan? R. Libraguizala Jangoicoac arimaco eta corpuceco gaiz eta peligro guciataric.

P. Cerengatic erraten duzu lenic aita gurea ceruetan zaudena? R. Biozain goitice-co Jangoicoagana, eta escaceco mercedeac humildadearequi eta confianzarequi.

P. Cer erratendu amen azquen izgarc? R. Gala izandadela.

P. Cer oracio erratenducu principalqui Ama Verguinari? R. Ave Maria edo Salve.

P. Norc erranzue Ave Maria? R. Ainguiru San Gabrieleq Ama Virguinain Saluta-cera etorri celaic.

P. Norc erranzue Salve? R. Elizamac Sanduac ceinec baitauca Errecivituric.

P. Certaco?

Bibliografia

Zangozako Jabier Beunza jaunaren eskuizkribua. Euskarazko 26 orrialde (142 x 190 mm.). Argitaragabea.

(37) Inesiboa dakar bietan. (38) escazen (39) *gueure*. *Geruen* bi aldiz agertzen da: ikus *gueruen zorrac* Aitagurearen bostgarren eskariaren azalpenean. (40) *arimendaco*